

Katalógus 2.0 – Van-e jövője a könyvtári katalógusoknak?

A kötet a könyvtári katalógusok helyzetét, szerepét és átalakulását vizsgálja a vágózó technológiai fejlődés közepette. A szerkesztő, *Sally Chambers*, a digitális kutatói infrastruktúra és a digitális bölcsészet fejlesztésében jártas szakember, aki több európai programnak is aktív részese és szervezője: dolgozott a TEL-nél (The European Library), főtárgya a Dariah-EU koordinációs irodának (Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities), részt vesz a Göttingeni Digitális Bölcsészeti Központ kutatásaiban (Göttingen Centre for Digital Humanities) és az Európai Könyvtári Automatizálási Csoport munkájában (European Library Automation Group, ELAG).

A kötet nyolc tanulmányát felkért szerzők, gyakorló szakemberek írták, akik más-más szempontból elemzik az elmúlt fél évszázad alatt a könyvtári katalógusokat ért hatásokat és a folyamatban lévő trendeket. A fő kérdések: Van-e jövője a könyvtári katalógusnak? Változik-e szerepe, nélkülözhetetlen-e az új informatikai világban, milyen átalakuláson ment keresztül, s mi várható ezután?

A bevezetőben Sally Chambers emlékeztet: a szóban forgó eszköz nélkül eddig nem volt használható egyetlen könyvtár sem, az olvasó a segítségével tudhatta meg, milyen könyveket olvashat, és hol találja meg a dokumentumokat. Erre szolgáltak a hosszú sorozatokban megjelenő kötetkatalógusok, a fából készült fiókos szekrények a szoros betűrendbe sorolt cédulákkal és az első, fekete képernyőn fluoreszkáló zöld karakterekkel villogó elektro-

Catalogue 2.0 : the future of the library catalogue / ed. by Sally Chambers. – London : Facet Publishing, 2013. XXVII, 212 p. ISBN 978-1-85604-716-6

nikus katalógusok, a moduláris felépítésű integrált könyvtári rendszerek kezdetleges változatai. Majd jött a web OPAC-ok (Online Public Access Catalogue) első nemzedéke, aztán a föderált keresők, manapság pedig a megismerő rendszerek (discovery services) és a mobil eszközökről elérhető felületek. Nagyobb léptékű technológiai fordulatot remélünk a kapcsolt adatoktól (linked data), amelyek a könyvtári bibliográfiai adatokat az intézményen kívül a weben más alkalmazások számára is hasznosíthatóvá teszik. Ezzel együtt nemcsak az eszköz alakul át, hanem maga a katalógizálás, a keresőeszköz megalkotása is, amihez már más készségek szükségesek, mint korábban. A könyvtári szabványok is változnak: az új angol-amerikai katalógizálási normatíva (Resource Description and Access, RDA) már figyelembe veszi a 21. századi igényeket és lehetőségeket. A MARC rekord-szintű adatcsere formátumot várhatóan más, web-alapú technológia váltja majd fel, ennek kidolgozására alakult meg 2011-ben a Bibliographic Framework Transition Initiative program. A kapcsolt adatokra alapozó formátum tervezése a BIBFRAME (Bibliographic Framework as a Web of Data) kísérletekkel folytatódik.

A kötetet jól időzítették: a várható, nagyobb fordulópontok bekövetkezése előtt tekinti át a katalógusok jelenlegi helyzetét és a várható fejleményeket.¹ A használói nézőponttal kezd, azokkal a motivációkkal, amelyek a következő generációs katalógusok fejlesztését ösztönzik. *Anne Christensen* (Leuphana Egyetem Lüneburg, Németország) rámutat arra, hogy a sokszor 45 éves állapotoknál ragadt OPAC felületek frusztrálóan és sokkolóan hatnak a webes alkalmazásokhoz szokott olvasóra. A felhasználók információkeresési szokásairól készült felmérések az igényeket is körvonalazzák. Ezek között vannak a tartalomjegyzékek, összefoglalók, a mutatóoldalak megjelenítése, az egyszerű és hatékony használat, az automatikus kiegészítések, az irányított és fazettás keresés, a nyílt interfészekbe való beépülés, a rangsorolás, a közösségi relevancia jelzése, a virtuális polc, az egyetemi olvasmányjegyzékek összegyűjtése és más helyi relevancia beépítése, a dokumentum elérhetősége, azonnali megszerzése, a nem várt tartalom felfedezése (szerendipitás), a saját gyűjteményen túl a külső adatbázisok cikk szintű, közös kereshetősége egyetlen felületen. A felmérések ugyanakkor a netezők alapvető attitűdjeként ismert *nyíltság (openness) és megosztás (sharing)* iránti elvárásokat nem mutatják ki, amiből az a tanulság vonható le, hogy amit a netező szívesen használ a népszerű közösségi oldalakon, nem várja el ugyanazt a könyvtári katalógustól is: ez utóbbi neutralitása, pontossága és megbízhatósága kiemelkedően fontos marad. Christensen a keresés hatékonyságának segítségével, a relevancia és böngészési funkciókkal való gazdagításban lát sürgős tennivalókat. A könyvtári katalógus alapvető terméke egy könyvtárnak, a használói közreműködés gyengíti a megbízhatóságot és semleges-

séget. Ugyanakkor a minőségi és hiteles adatok iránti igény töretlen. A következő generációs katalógusoknak a felhasználói magatartást és mintákat, az információszerzésre induló személy saját keresési útját kell támogatniuk.

Till Kinstler (GBV, Göttingen, Németország), a VuFind nyílt forráskódú keresőmotor egyik alkotója a szoftverfejlesztő szemszögéből szól hozzá a kérdéskörhöz. Rövid elektronikus katalógus-történeti bevezető után elméleti eligazítást ad a Boole-elvű keresés és a következő generációs katalógusokban alkalmazott vektorterés eljárás között. Míg a keresőmotorok számos modern technikai alkalmazással vannak felvértezve, addig a könyvtári katalógusok meglehetősen nagy lemaradásban vannak. Az OPAC-ok a Boole-operátoros pontos találati mechanizmusra alapoznak, amelynek feltétele a keresőkérdés és az indexelt dokumentumok közötti *pontos megfelelés*. Hogy valaki találathoz jusson, a pontos szintaktikai megformálást is tudnia kell: a járatlan kutakodónak viszont ez sokszor okoz nehézséget. A keresőmotorok másként járnak el, jellemzően a vektorterés és valószínűségi visszakeresési módszereket használják. Kulcsfogalom a relevancia, azaz a dokumentum és a keresőkérdés közötti *hasonlóság mértéke*, ennek kiszámításához komplex algoritmusokra van szükség.

A vektorterés technológia a könyvtári rendszerekben is alkalmazható, s ha kombinálják a Boole eljárással, igazi értéknövelt megismerő felülettel ajándékozhatja meg a felhasználót. Hatékonyan segíthetik a keresést a fazetták, amelyek a könyvtári hagyományokat folytatják azzal, hogy néhány kiemelt kategória alapján teszik átláthatóvá az első nekifutáskor kapott listát (dokumentumtípus, személynevek, címek, tárgykörök, megjelenési év, nyelv stb.). A fazetták rendszerint egy-egy mezőnek felelnek meg, a felületen statisztikai adatokkal vagy vizualizált formában is érzékeltetik a találati halmazok nagyságát és tartalmát. A cédulakatalógusok magas színvonalú csoportosítási és rendszerezési képessége a második generációs OPAC-okban háttérbe szorult, az újabb fejlemények ugyanakkor visszahozzák a reményt a

változatosabb, könnyebben kezelhető tájékozáásra. Ebben döntő szerep jut a hozzáférési pontoknak, így ezek továbbra is kiemelten fontos elemek maradnak a katalogizálásban. Kinstler felhívja a figyelmet arra is, hogy a tartalmi kapcsolódások megjelenítéséhez nem elegendő pusztán a tárgyszavak vagy a mesterséges osztályozási rendszerek fogalmi megfelelőinek fazettás kivetítése: a WordCat-ban, a 2010 körüli 146 millió rekordot nézve például a tárgyszómező a rekordoknak csupán 46%-ában volt kitöltve, a Dewey tizedes osztályozási jelzet pedig a rekordok 14%-ában fordult elő. A tematikus fazetta így a tételeknek több mint a felét nem tette kereshetővé a tárgyszavak felkínálásával, a tizedes osztályozással pedig egészen korlátozottak a lehetőségek. Ezeknek a nehézségeknek az áthidalására a könyvtári katalógusok körében is sikerrel alkalmazzák a keresőmotor-technológiát. Kinstler konstatálja: a pontos keresés paradigmáját felváltotta a „legjobb találat” paradigma, amelyből 2.0 katalógusgeneráció is sokat meríthet. A nagy, egyesített indexek nem boldogulnának ilyen technológia nélkül.

Marshall Breeding (USA, független tanácsadó) technológiai körképet fest az új generációs katalógusok kínálatáról. Sorra veszi a használatban lévő kereskedelmi és nyílt forráskódú szoftveket, és néhány egyedi könyvtári fejlesztést is bemutat. Számos olyan alternatívára is kitér, amelyek a haladó szellemű könyvtárakat érdekelhetik.

Eddig pusztán a katalógusok metaadataira támaszkodhatott a keresés. Az utóbbi időben viszont nagy lendületet vett a tartalom aggregálásának folyamata, előrehaladt a teljes szövegek feltárása és bevonása a keresés folyamatába. Az új megismerő szolgáltatások követik azokat a konvenciókat, amelyeket más, a weben sikeres szereplők kialakítottak, s amelyek használata nem igényel különösebb felkészültséget: maga a felület vezérel, jó segítséget ad, önállóan hagy gondolkodni és eldönteni, milyen irányban kívánunk haladni az ismeretszerzéssel. A keresőfelületek ma már rutinosan nyújtják a gyors, relevancia-alapú és fazettás eligazodást; követelmény a felhasználóbarát dizájn, az attraktív megjelenés.

Az egyre növekvő, cikk-szintű tudományos tartalom integrálásával, a digitális gyűjtemények bevonásával és az adatbányászati eljárásokkal túlnőttek a könyvtári eszközök határain.

A korábbi rendszerek nagy hátránya volt, hogy sok különálló adatbázis épült: külön-külön kellett felkeresni a helyi könyvtári katalógust, az e-folyóiratokat vagy a külső, aggregált cikkadatbázisokat, a helyi és más intézményi repozitóriumot, a helyi digitális gyűjteményt, a könyvtárközi kölcsönzéshez használható adatbázisokat stb. Az új megismerő felületek célja, hogy egyszerűbben, az összes rendelkezésre álló forrást egy helyről lehessen elérni. Jól használható ehhez a helyi prioritásokra hangolható összesített indexek, amelyek segítségével a relevancia-algoritmus egyes paramétereit igény szerint lehet beállítani: a fizikai helytől függően előtérbe kerülhet például a lokális gyűjtemény kölcsönözhető példánya, a teljes szövegével letehető előfizetett adatbázis cikke stb.

Érdekes együttműködési modellek alakulnak ki a piacon sikeres automatizálási technológiai óriások és a nyílt forráskódú fejlesztők között, nem várt újításokat és termékeket hozva létre. A legsikeresebb vállalkozások között említhető az AquaBrowser, a Summon, a Primo és Primo Central, az Encore Synergy és Encore Discovery Solution, a RightResults, az OCLC WorldCat Local vagy a Magyarországon is egyre több helyen telepített EBSCO Discovery Service, amely újabban az Encore-ral egyesíti keresőrendszerének tudását. A legismertebb open source keresőmotorok a SCOUNL, az Apache Lucene és SOLR – amelyeket a kereskedelmi forgalomban lévő felderítő szolgáltatások is előszeretettel beépítenek saját termékeikbe –, továbbá a VuFind, OpenBib, a sok kiegészítő szolgáltatást fejlesztő eXtensible Catalog és mások.

Kevés könyvtár tért át teljesen valamilyen új generációs portálra, az intézmények többnyire még ragaszkodnak a hagyományos katalógusokhoz. A megismerő szolgáltatások alkalmazása és fejlesztése a könyvtári infrastruktúra legkritikusabb pontja – ez Breeding elgondolkodtató konklúziója, amit érdemes megfontolni a stratégiai tervezéseknél. A számítástechnikai trendekkel össz-

hangban várható, hogy a megismerő szolgáltatások felhő-alapú infrastruktúrára támaszkodva konzorciális formában működnek majd, s nem folytatódhat a saját telepítésű, elszigetelt, helyi platformon futó rendszerek gyakorlata.

Lukas Kostler és Driek Heesakkers (Egyetemi Könyvtár, Amsterdam) a mobil alkalmazásokról írnak. Áttekintik az ezzel kapcsolatos előnyöket és hátrányokat. Két körülményre hívják fel a figyelmet. Az egyik a könyvtári gyűjtemény fogalmának átalakulása a „minden dokumentum, ami a könyvtár tulajdona” jelentésből „minden, amihez a könyvtárnak hozzáférése van” értelembbe. Ebből következik, hogy kezelni kell mind a saját intézményi tulajdonú, mind a külső szervezetek (könyvtárak, kiadók, intézmények stb.) birtokában lévő fizikai és digitális forrásokat. A másik változóban lévő jelenség: a tipikusan a katalógushoz kötődő „megtalálni” (find) funkció elkülönül a hozzáféréstől, a teljes dokumentum megszerzésétől, ami a terjesztés körébe esik. Az interneten a kettő szorosabb kapcsolatban áll egymással, viszont a szabadon megtalálható tartalom mellett jelentős a jogosultságokhoz kötött hozzáférés. Hogy a fizikai példányokat és az előfizetett tartalmat tanulmányozhassuk, valamelyik jogosult intézmény tagjává kell válnunk – például be kell iratkozni egy egyetemi vagy közkönyvtárba.

A szokványos katalógusok mindinkább a megismerő felületek részeivé válnak, ezeknek pedig az a céljuk, hogy integrálják a dokumentumok felderítését és a hozzáférést. A mobil megfelelőknek is ugyanez a feladata. Az eszközök korlátozott kapacitása, a kijelzők kis mérete és a helyfüggetlen használat miatt azonban más funkciók kerülnek előtérbe, illetve szorulnak háttérbe. Korlátozottabbak a fájl-letöltési lehetőségek, az összetett, dinamikus felületek kevésbé érvényesülnek. Ami más, és talán több is lehet az eddigi lehetőségeknél: a *bármikor*, *bárhol* és a *helytudatossággal* (location awareness) járó lehetőségek kiaknázása mind a felderítési folyamatban, mind a megszerzésben. Szerepet játszhat ebben a *kiterjesztett valóság* (augmented reality) alkalmazás, amely a mobillal rögzített valós képet kiegészíti hálózatról vett információkkal. Az

alkalmazással a szabadpolcok között könnyebbé válhat a tájékozódás: a mobil helyérzékelő is lehet egyben térkép, az élő kamera segítségével pedig az aktuális környezet részleteihez szinoptikusan társíthatók valós idejű és egyéb többletinformációk, például bővebb leírás arról a gyűjteményről, ahol a személy tartózkodik vagy ahová tart, az éppen szabad ülőhelyek száma és más specifikus információk a hozzáférésről. A szerzők úgy látják, a mobil internet a helytudatos, a kiterjesztett valóság és a kapcsolt adatok fejlődésének függvényében alakul tovább.

Rosemie Callewaert (flamand szabadúszó információs mérnök) az FRBR (Functional Requirement of Bibliographic Record) hozadékát elemzi a katalógusok rendezési, megjelenítési képességeinek szempontjából; alkalmazása sokféle dokumentumtípus és nagy adattömegek kezelését teszi lehetővé, és megoldható vele a verziókezelés is.

A szerző az FRBR gyakorlati alkalmazásának egyik legelső kísérletét mutatja be a belgiumi flamand nyelvű közkönyvtárak közös katalógusára (Open Vlacc) telepített Zoeken keresőfelület fejlesztésével, és tárgyalja a modell szerepét a 2.0 katalógusokban. Új generációs keresőrendszert építeni – hangsúlyozza – több mint a régihez egyszerűen hozzáadni web2.0 eszközöket, s felhívja a figyelmet arra is, hogy nem a katalógus az egyetlen rendszer, amely be tudja mutatni a gyűjteményt. Az új felépítésű kereső egyetlen közös platformon nyújt elérést a változatos tartalomhoz. Architektúrájában egy megismerő réteg közbeiktatására volt szükség, amely közös indexszel kapcsolja össze a sokféle forrást, az FRBR szempontjai pedig beépültek a relevancia-algoritmusbá.

A Zoeken esetében a MARC21 formátumú rekordokat egy külön feldolgozási fázisban készítik elő az FRBR megjelenítésre azzal, hogy a csereformátum összevont, „lapos” rekordstruktúrájában felismertetik az entitásokat. Hogy a képernyőn mi jelenik meg a felhasználó előtt, az attól függ, hogy mi történt és mi történik a színpalak mögött. A dinamikus szemléltetés és

vezérlés érdekében kiaknázzák az egyes adatmezők közötti implicit és az előre meghatározott, rekordok közötti explicit kapcsolatokat. A műközpontú rendezés a rekordok adatmezői közötti inherens kapcsolatok kiemelésén alapul. Mivel maga a *mű* nincs expliciten jelölve, rá vonatkozóan nem képződik külön fazetta, ez azt jelenti, hogy egy-egy műre nem lehet kielezni a keresést. A találati listába azonban összegyűjthetők a változatok, amelyek csoportosítása a kiinduló szituációtól is függ, de utólagosan is állítható a kívánt nézet: az FRBR entitások közül a kifejezési formák például a nyelvi beállítással gyűjthetők össze. Az implicit kapcsolatok (létrehozta, róla, alapján stb.) fazettákká alakulnak, ezek is hatékonyan segítik az interaktivitást és a szempontok megválasztását.

Callewaert számos más praktikus elem beépítését is ismerteti, mint például a szerzői profilok csatolását vagy a mű-változatokat is magában foglaló xISBN-t. Bővebben tárgyalja a MARC és a rekordmásolós eljárás problémáit, s összefoglalja a sokak által másutt is felvetett körülményeket, miszerint nemcsak az emberi felhasználóval, hanem a gépi környezettel, a webbel mint használóval is számolni kell. A könyvtári metaadatok erőssége nagyfokú következetességben rejlik, gyengeségük viszont, hogy eredendő környezetükön kívül nem hasznosulnak. A metaadatoknak viszont azokon a rendszereken túl is lehet hasznos funkciójuk, amelyek nem az eredeti közegüket képezik. A szemantikus webfejlesztések a többcélú felhasználás előtt is megnyitják az utat.

Logikus folytatása e gondolatmenetnek a szemantikus webbel foglalkozó hatodik fejezet. *Emanuelle Bermès* (Centre Pompidou, Párizs) azt ecseteli, hogyan lehet a mélyre ásott adatsilókból kiszabadítani a bibliográfiai adatokat úgy, hogy a globális weben is érvényesüljenek. Ma nem a katalógusokról, hanem az adatokról szól minden – hangoztatja a tanulmányíró. A szemléletváltás melletti érvelésében visszatér ahhoz a gondolathoz, amit már Callewaert is említett: a jelenlegi rekordok egyik rendszerből a másikba való átvételekor az adatok dupliká-

lódnak, elvesznek az adatkapcsolatok, s nem lehet egyszerű módszerekkel összekapcsolni a tartalmat. Ráadásul a katalógusok rendszerint a mélywebben maradnak, a keresőmotorok nem indexelik, és csak azok férhetnek hozzájuk, akik tudnak ezeknek a forrásoknak a létezéséről.

A szemantikus web és a kapcsolt adatok olyan kezdeményezések, amelyek más módon javíthatják a katalógusok interoperabilitását. Az új technológiának kedvez, hogy a katalógusokban jól strukturált, könnyen konvertálható adatok vannak, így azok jó eséllyel válhatnak nyitottá és újrahasznosíthatókká a globális információs térben – immár nemcsak egyetlen, zárt felhasználói körre korlátozódva.

Bermès hasznos gyakorlati útmutatót ad arra vonatkozóan, hogy mit kell tenni, ha kapcsolt adatok projektbe szeretnénk fogni, milyen elvi, technikai, jogi, szolgáltatási és tárolási szempontokat érdemes végiggondolni. A szemantikus webhez való csatlakozás megfelelő konverzióval és közzététellel jár az adatfelhőben, ahol más strukturált információkkal is történhet összekapcsolódás; adunk és kapunk is cserébe, a szemantikus webből a könyvtárak is építhetnek. Az adatkapcsolt technológia előreláthatólag a legfőbb átjárási keret lesz nemcsak a könyvtári szolgáltatásokban, hanem azokon kívül is, a múzeumok, levéltárak és kiadók között is.

Karen Calhoun (OCLC) a lehetséges megoldásokon töprengve ebben a kötetben is merészen néz szembe az új jelenségekkel. A web megjelenésével a kutatókönyvtárak elveszítették monopol helyzetüket a tudományos információ terjesztésében, s kérdéssé vált, hogyan maradhatnak a pályán. Calhoun álláspontja szerint intézményi fennmaradásuk egyik feltétele a bibliográfiai számbavétel és a közös katalógizálás alapelveinek átgondolása tágabb, globális kontextusban, a közös katalógizálási rendszer megújítása. A megváltozott összetételű gyűjtemények, az új metaadat-források és módszerek, a nyílt repozitóriumok, a digitális tudomány figyelembevételével a szakmai közösségeket a kutatókönyvtárak küldetésének gyökeres újragondolására biztatja, azoknak a lehetőségeknek a megkeresésére, amelyek megerősíthetik a sze-

repvállalást a hálózat-alapú tudományos kutatási infrastruktúrában.

A metaadatok egyre nagyobb tömege keletkezik a könyvtáron kívül, mégpedig olyan formátumban, amely a webszolgáltatásoknak kedvezve a gép–gép közötti kommunikációt is lehetővé teszi, például az Amazon és a Google számára. A folyóiratcikkek bibliográfiai feltárása eddig is csak ritkán volt könyvtári feladat. Terjed a kiadói és terjesztői hálózatban a metaadat-információk áramlására kifejlesztett formátum, az ONIX (Online Information Exchange). A metaadat-ellátási lánc a weben történik, ebben a folyamatban a kiadók, az aggregátorok, a kereskedők, a vevők/olvasók is részt vesznek. Külön vizsgálat tárgyát képezi, hogy a helyi és nemzeti könyvtárak hogyan kapcsolódhatnak be a webes metaadat-előállításba, a keresésbe és a dokumentumellátásba.² Tény, hogy a könyvtári katalógizálás elveszítette központi jelentőségét, a hálózaton sokféle más módja van a forrásfeltárásnak és a terjesztésnek. Ez a megállapítás viszont csak a globális szintéren számító, elsősorban angol nyelvű tartalomra vonatkozik. Calhoun elismeri, hogy a nem angol nyelvű szövegek, zenei dokumentumok, videók, térképek, egyéb speciális gyűjtemények, képek, archívumok valószínű nem követik majd ezt a trendet, azok kereshetőségének elsődleges forrása továbbra is a kézi leírás és a helyi rendszer marad.

Calhoun kitér arra a jelenségre is – ami ismételten főként az angol nyelvterület, illetve a fejlettebb országok sajátja –, hogy a tudományos tartalom online elérésének növekedésével csökken az egyetemi és kutatókönyvtárak egyedisége. Az egyetemi könyvtárak hasonló vagy ugyanolyan e-tartalom csomagokat licencelnek, így az egyes intézmények online kollektói kevésbé különböznek, s nagy az átfedés a nyomtatott anyag tekintetében is. A különgyűjtemények és levéltárak viszont egyedi forrásanyaggal rendelkeznek, de rendszerint a webes infrastruktúrán kívül rekednek, ezért fontos cél a rejtőzködő gyűjteményeknek a digitalizálása és a globális kutatási infrastruktúrába való bekapcsolása.

Megfontolásra érdemes a közös katalógusok

átalakítása, amelyek elsősorban a nyomtatott példányok hozzáféréseinek megkönnyítésére jöttek létre, s a cédulák sokszorosítását váltották fel rekordmásolásos technikával. A másolási technika elavult voltát Callewaert és Bermès is emlegeti, egybehangzóan sürgetik a továbblépést a növekvő digitális tartalom korszerű kezelése és kereshetősége felé. Calhoun áttekinti a redundáns katalógusokkal³ és azok hálózati technológiára való átültetésével foglalkozó szakirodalmat, amelyek javaslatai szerint a sok különálló nyilvántartás, illetve azok centrális adattárba való másolása helyett összefüggő, osztott, web alapú nagy rendszer jöhetne létre a regisztrált gyűjteményekkel. Kiemeli *Roxanne Sellberg* koncepcióját, miszerint a weben több helyen is elhelyezhető az információelemek, összességében a keresés mégis globális szinten, összehangolva működne helyi, regionális és nemzeti szintű csomópontokkal. Hagyományosan a könyvtárak azonosságtudata a helyi, de nagymértékben duplikatív gyűjteményekre épült, ezzel szemben a jövő könyvtári gyűjteményei – a linkelési kapacitásokat kihasználva – kevésbé lesznek ismétlődők, s nagyobb mértékben lesznek adatelemek szintjén osztottak. Erősödik a web-függőség, ezért indokolt a világraszóló, osztott rendszer építése, melyhez az egyes könyvtárak másolás helyett kapcsolati pontokkal csatlakozhatnak. A könyvtári szerepvállalás várhatóan nem csökken a ritka és egyedi gyűjtemények esetében, de ennek a munkának is a virtuálisan összekapcsolható metaadatok jegyében kell történnie. A könyvtárak támogatást nyújthatnak a digitálisan született információforrások metaadat-kezelésében olyan területeken, amelyek nincsenek lefedve a tudományos információs rendszerben.⁴

Calhoun folytatja a javaslatot: a könyvtári közösségeknek meg kellene fontolniuk azt a lehetőséget, hogy a kereskedelmi és weben elérhető könyvek és folyóiratok esetében a hagyományos bibliográfiai feltárástól elállnak, előnyt adva a könyvkereskedelemben és a tudományos kiadásban használt módszereknek. A bibliográfiai számbavétel jövőbeli szerepe pedig azoknak a metaadatoknak az előállítására korlátozód-

hatna, amelyeket más valószínűleg nem rögzít. Sok unikális értékű, rejtett gyűjtemény továbbra is hagyományos bibliográfiai feltárást fog igényelni, miközben a rekordok többszörözésével gyarapított, redundáns helyi katalógusépítés megszűnik. A kapcsolati elemekre hangsúlyosan alapozó 2.0 katalógus a fejezet írója szerint már nem is nevezhető katalógusnak, hanem inkább csomópont-gyűjteménynek fogható fel.

A kötetet záró tanulmányát *Lorcan Dempsey* (OCLC) írta, aki a hálózati környezetben jelentkező kétféle trendről gondolkodik: a figyelem megfordulásáról és a munkafolyamat megváltozásáról. Mindkettőnek jelentős következménye van a katalógusra, mivel a potenciális használat más irányba viszi. A hálózati környezet átszabja a katalógus szerepét az egész információs láncban, s eljőhet az idő, amikor a katalógus, mint a könyvtári szolgáltatás külön is azonosítható komponense eltűnik.

Dempsey taglalja a közeljövőben várható fordulatokat, melyeket a következő fejlemények befolyásolhatnak: a web-alapú rendszerek előretörése; a felhasználói érdeklődésre utaló, weben hagyott nyomokból generált mintázatok hatékony felhasználása az algoritmusokban; a vektorteretes technológia, tudásgráf beépítése; fazetták alkalmazása ahelyett, hogy a keresőpanelen bonyolult kérdéseket kelljen megfogalmazni; az adatok jobb „megdolgoztatása”; az FRBR koncepció alkalmazása; szerzői oldalakhoz való linkelés; a katalógusok webesítése; keresőoptimalizálás; metaadat aratás; integrált megismerő felületek, amelyek hozzáférést adnak mind a könyvtári saját gyűjteményhez, mind a külső, szabad és licenszelt forrásokhoz. A könyvtári besorolási adattárak egyesített indexeinek gráfjai lehetővé teszik a szemantikus keresést. A közös gyűjteménykezelés várhatóan normává válik, ám sok befektetésre lesz szükség a megvalósításáig. Egyre több tevékenység kerül már most a hálózat magasabb szintjeire, az erőforrások kezelésében a partnerség, a konzorciális forma dominál, a nyílt és kapcsolt adatoknak a szerepe megnő. Mindeközben a digitális tudomány és a digitális bölcsészet átalakuló szerepeket kínál fel, mialatt a 2.0-ával fémjelzett új generációs katalógusok

talán már nem is lesznek kifejezetten könyvtári szolgáltatások.

A nyolc tanulmány más-más szempontból tárgyalja a gyűjteményalapú szolgáltatásoknak a szélesebbkörű elektronikus források szintetizálása felé történő átalakulási folyamatát.⁵

Egyöntetű meggyőződés rajzolódik ki arról, hogy a MARC formátumnak, az OPAC-nak, az elszigetelten gyarapodó katalógusoknak és a rekordcserével (helyesebben rekordmásolással) épülő központi katalógusoknak is hamarosan új irányt kell venniük, ha egy adott dokumentumról valóban elegendőnek tartják, hogy csak egyszer kelljen bibliográfiai leírást készíteni, és ha a technológiával és a megváltozott felhasználói igényekkel lépést kívánnak tartani. A kötet számos elméleti és praktikus háttérismereteket nyújt a könyvtáros és más, a hagyományos és digitális tartalomkezeléssel foglalkozó szakembereknek, jól áttekinti a világ szakmai élvonalában történő fejlesztéseket, a katalógusról, a katalógizálásról való gondolkodásban bekövetkező változásokat és új irányokat. Gyakorló szakembereknek, fejlesztőknek, a stratégiai prioritásokat fontolgatóknak, a szakmai képzésekben résztvevőknek, valamint a digitális bölcsészet szakirányainak tanulóknak és oktatóknak is tanulságos, gondolkodtató olvasmány: a jelen és a jövő felé tekintő kiváló szakkönyv.

Dudás Anikó

Kínai nyelvű gyűjtemény az OIK-ban

Magyarországon egyedülálló kínai nyelvű gyűjteményt – a Kínai sarok különgyűjteményt (Chinese Corner) – adták át a nagyközönségnek 2014. március 19-én az Országos Idegennyelvű Könyvtárban. A Kínai Népköztársaság Oktatási Minisztériumának Hanban intézményével (Konfucius Intézet) 2012-ben kötött megállapodás alapján háromszáz kínai nyelvű és Kínával kapcsolatos dokumentumot (könyvet, CD-t, DVD-t) kapott az OIK.

(Katalist, 2014. március 19. Szabó Gábor, ALICE csoport híre alapján)

Jegyzetek

Az internetes dokumentumok meglétének legutóbbi ellenőrzési dátuma 2014. április 16.

1. A kötet imprimálásának időpontja 2012 novembere, a BIBFRAME modell első munkaanyagának nyilvánosságra hozatalával esik egybe (p. XVII). A 2013. év fejleményeiről, például a Library of Congress március 31-ére kitűzött, azóta be is következett RDA katalógizálási szabványra való áttéréséről a tanulmányírók jövőjében szólnak.
2. L. hozzá Book Metadata Exchange Map. In: LUTHER, Judy: Streamlining book metadata workflow. National Information Standards Organization (NISO) and OCLC Online Computer Library Center, June 30, 2009. (NISO White Papers), 17. p., 2. ábra. ISBN: 978-1-880124-82-6 http://www.niso.org/publications/white_papers/StreamlineBookMetadataWorkflowWhitePaper.pdf
3. A redundáns katalógus-jelenséggel foglalkozik a hálózati információs környezetben, az Egyesült Királyság szemszögéből CHAD, Ken: Creating catalogues: bibliographic records in a networked world. A Research Information Network report, June 2009. <http://www.rin.ac.uk/our-work/using-and-accessing-information-resources/creating-catalogues-bibliographic-records-network>
4. A koncepciót taglaló eredeti tanulmány: SELBERG, Roxanne: Cooperative cataloging in a post-opac world = Cataloging and Classification Quarterly, 48. évf. 2010. 2–3. sz. 237–246. p.
5. Szervesen kapcsolódik a témakörhöz és jól kiegészíti a kötet tanulmányait a hazai szakirodalomból Horváth Zoltánné: A könyvtári információs portáloktól a problémaalapú tudásportálokig – paradigmaváltás? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 59. évf. 2012. 6. sz. 223–239. p. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5639&issue_id=538